

WSPOMNIENIA

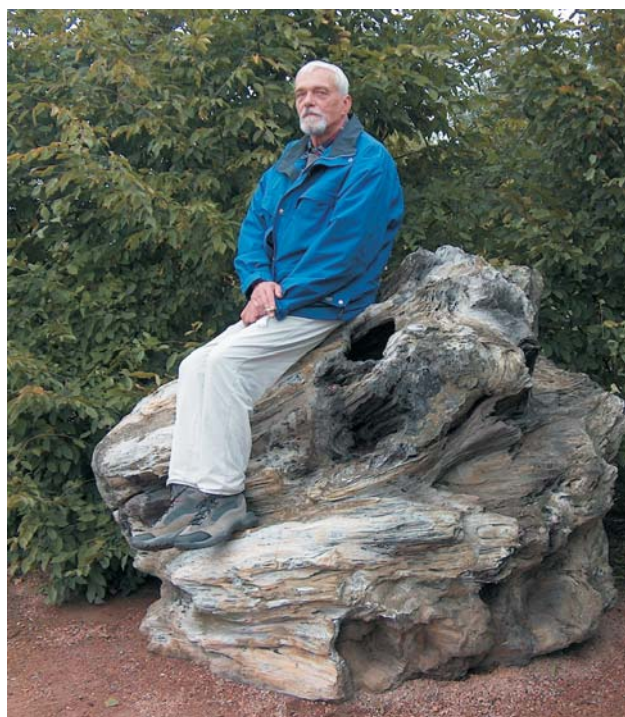
Jerzy Liszkowski 1936–2005

Rankiem 14 lutego 2005 polska geologia, a szczególnie geologia inżynierska i poznański ośrodek kształcenia geologów, poniosły niepowetowaną stratę, kiedy niespodziewanie, po krótkiej, bardzo ciężkiej chorobie na raka, zmarł Profesor Jerzy Liszkowski. Należał On do grona niewielu najwszechstronniejszych geologów ostatnich czasów. Kompetentnie pisał i zabierał głos na tematy tak odległe, jak zęby ryb kopalnych, węzowidła, neotektonika, procesy krasowe, litologia i stratygrafia kenozoiku, geologia inżynierska i hydrogeologia.

Profesor Jerzy Liszkowski swoją pozycję naukową osiągnął po długiej walce z przeciwnościami losu, jakie Jego pokoleniu zgotowała II wojna światowa, i własnymi słabościami. Jerzy Liszkowski urodził się w Berlinie 16 marca 1936. Po rozdzieleniu z matką był wychowywany w niemieckich domach dziecka. Po wojnie, odnaleziony przez rodzinę za pośrednictwem PCK, przyjechał do Polski i zamieszkał z matką i babcią w Gdyni i tam ukończył liceum ogólnokształcące. Jednak z wychowawczynią jednego z domów dziecka — Elizabeth Laffin — utrzymywał kontakty aż do Jej śmierci, traktując Ją jak drugą matkę.

Okres pobytu w domach dziecka wywarł silny wpływ na Jego wybory życiowe. Nie mówiący równie biegle po polsku jak rówieśnicy, stronił od kolegów i do końca życia był „Kotem, co chodził własnymi drogami”. Obserwując podczas samotnych wędrówek klify i plaże Bałtyku zainteresował się współczesnymi procesami geologicznymi, bursztynem i skamieniałościami. Jesienią roku 1955 rozpoczął studia na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W listopadzie 1961 uzyskał stopień magistra geologii inżynierskiej i hydrogeologii na podstawie pracy *Zdjęcie inżyniersko-geologiczne okolic Bałtowa i Pętłowic*, wykonanej pod kierunkiem prof. W.C. Kowalskiego. Pracę zawodową rozpoczął 1 stycznia 1962 w Katedrze Geologii Inżynierskiej UW, gdzie do roku 1978 przeszedł kolejne awanse od asystenta stażysty do adiunkta.

Rozprawę doktorską *Inżyniersko-geologiczna charakterystyka rozwoju krasu na tle litologii utworów górnurajskich północno-wschodniego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich*, wykonaną pod kierunkiem prof. W.C. Kowalskiego, obronił w marcu 1967. W październiku 1978 przeszedł z Uniwersytetu Warszawskiego na Uniwersytet Śląski, gdzie objął stanowisko adiunkta na Wydziale Nauk o Ziemi. W listopadzie 1982 habilitował się na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie rozprawy *Geneza pola współczesnych pionowych ruchów skorupy ziemskiej na obszarze Polski*. Po zatwierdzeniu stopnia doktora habilitowanego, 1 lutego 1984 został powołany na stanowisko docenta w UŚ, które zajmował do 14 lutego 1990, to jest do przeniesienia się do Poznania, gdzie w Instytucie Geologii UAM był początkowo docentem, a od 1 lipca 1991 profesorem nadzwyczajnym UAM. Przez trzy semestry, w latach 1991–1992, wykładał też przedmioty

Ryc. 1. Profesor Jerzy Liszkowski siedzi na pniu eoceńskiej sekwoi nad zreultywowanym (zalanym) wyrobiskiem węgla brunatnego Störmthaler See — podczas konferencji GeoLeipzig 2004. Fot. M. Rasała

geologiczne na UMK w Toruniu, gdzie był dodatkowo zatrudniony na pół etatu. W roku 2002 prezydent RP nadał J. Liszkowskiemu tytuł profesora nauk o Ziemi.

Od roku 1962 J. Liszkowski prowadził różnorodną i bogatą działalność naukową, dydaktyczną i praktyczną. Opublikował liczne prace w kraju i za granicą, uczestniczył w wielu konferencjach naukowych, wykorzystując doskonałą znajomość języka niemieckiego oraz biegłą angielskiego i rosyjskiego. Był członkiem licznych towarzystw naukowych, grup i komisji roboczych, krajowych i międzynarodowych, np. Polskiej Grupy Narodowej Międzynarodowej Asocjacji Geologii Inżynierskiej i Środowiska (IAEGE), której przewodniczył w latach 1994–2000; grupy badawczej *Geodetic Analysis of the Region of Central Europe (CEI CERGOP SG8)* oraz Międzynarodowej Asocjacji Geodynamiki Europejskiej Unii Geodezji i Geofizyki (IAG EUGG). Jednocześnie wykonywał liczne prace aplikacyjne, opinie i ekspertyzy z dziedziny geologii inżynierskiej. Prowadził różnorodne zajęcia dydaktyczne oraz uczestniczył w opracowywaniu pomocy dydaktycznych dla szkół średnich (we współpracy z CEZASem) i uczelni wyższych.

Za swoje osiągnięcia był wielokrotnie nagradzany przez rektorów uniwersytetów, w których pracował; 3-krotnie

otrzymał Nagrodę Ministra NSzWiT (1967, 1975, 1984); został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Złotą Odznaką Zasłużony dla Rozwoju Województwa Katowickiego.

Jak wyżej wspomnieliśmy, dorobek naukowy Prof. J. Liszkowskiego jest bardzo bogaty i różnorodny, obejmuje ok. 150 publikacji. Wśród tych prac ponad 30 zostało opublikowanych w językach obcych, głównie po angielsku, część po niemiecku i jedna po rosyjsku. Charakterystyczne jest to, że prace obcojęzyczne ogłaszał Prof. J. Liszkowski dopiero od roku 1970 i że wśród nich są prace opublikowane w czasopiśmie indeksowanych (*Tectonophysics* i *Acta Palaeontologica Polonica*). Wśród prac obcojęzycznych są liczne referaty na międzynarodowych kongresach i konferencjach, co wydatnie przysporzyło Mu międzynarodowe uznania. Prace J. Liszkowskiego były wielokrotnie cytowane w *Science Citation Index*, a w bazie *GEOREF* (Amerykańskiej Służby Geologicznej, obejmującej około 80–90% światowej literatury) w roku 2001 było zarejestrowanych 58 pozycji Jego autorstwa, co dało Mu drugą pozycję wśród polskich geologów pracujących w kraju.

Osobnego odnotowania godne są wielkie osiągnięcia kartograficzne Profesora J. Liszkowskiego. Sporządził On 5 arkuszy *Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1 : 50 000* (Ostrów Lubelski, Żarki, Sieraków, Chojno i Wronki), z których 3 zostały opublikowane z objaśnieniami w latach 1979–2000, i był współautorem arkusza Kluczbork (1986) *Mapy hydrogeologicznej Polski 1 : 200 000*. Stawia Go to w rzędzie najwydajniejszych geologów kartografów w Polsce. Obok licznych publikacji w dorobku Prof. J. Liszkowskiego zwraca uwagę ponad 60 niepublikowanych opracowań geologiczno-inżynierskich.

Wspominając Prof. J. Liszkowskiego, przypominamy najważniejsze Jego prace z zakresu geologii podstawowej, pozostawiając ocenie specjalistów prace inżynierskie i paleontologiczne. W tej dziedzinie dominowały dwa nurty: a) procesy krasowe i zbliżone do nich („kras lessowy”, „karst related phenomena”) wraz z ich geologiczno-inżynierskim i hydrogeologicznym znaczeniem praktycznym; b) współczesne ruchy tektoniczne (neotektonika).

Pierwszy z tych nurtów był rozwijany przez Profesora od czasu pracy magisterskiej i stale uprawiany. Stosunkowo znaczny rozgłos zyskały dwa metodyczne artykuły opublikowane po polsku w *Przeglądzie Geologicznym* w roku 1966 (*Metodyka regionalnych inżyniersko-geologicznych badań krasu i Podstawy klasyfikacji zjawisk i procesów krasowych dla potrzeb praktyki inżyniersko-geologicznej i hydrogeologicznej*). Choć ze względów językowych ich oddziaływanie jest ograniczone, to jednak są one cytowane w zagranicznych podręcznikach i słownikach, np. Dubljanskij & Andrejczuk *Terminologia speleologii* (Urałskoje Otd. AN SSSR, 1991). Podobnie praca opublikowana po niemiecku w materiałach 6. Międzynarodowego Kongresu Speleologicznego (1976) o niedocenianej roli „młota hydraulicznego” w rozwoju freaticznych kanałów krasowych została zacytowana w podręczniku A. Bögliego *Karst Hydrology and physical speleology* (Springer, 1978 i 1980). Istotne są prace o mechanizmie zapadlisk krasowych, opublikowane po niemiecku (Hanower, 1973). Ważnymi pracami są rozważania o tzw. krasie lessowym, w których Prof. J. Liszkowski słusznie dowodzi, że nie są to procesy krasowe, lecz filtracyjne deformacje gruntów spoistych, które w pewnych warunkach tracą spoistość i ulegają deformacjom pod wpływem nasączenia wodą i sufozji. Te procesy, choć dają formy podobne do

krasowych, to mają inną genezę i wielkie znaczenie dla geologii inżynierskiej. Wypada w tym miejscu podkreślić pionierski opis *Prawidłowości i odrębności hydraulicznej krasowej* (1977); w pracy tej Autor, po raz pierwszy w polskiej literaturze, zastosował terminy wody porowe, szczelinowe i krasowe zamiast powszechnie używanego, ogólnego terminu wody szczelinowo-krasowe.

Jedną z najważniejszych domen badań Prof. J. Liszkowskiego stały się problemy współczesnych (neotektonicznych) deformacji skorupy ziemskiej. Problematykę tę rozwijał od roku 1971, publikując wiele drobniejszych opracowań oraz dwie monografie po polsku i po angielsku: wymienioną poprzednio rozprawę habilitacyjną i napisaną we współpracy z geodetami *Geotectonics and Geodynamics of the Tisseyre-Tornquist Tectonic Zone* (1998). Praca ta wniosła istotne, nowe elementy do rozpoznawanej wielkim, międzynarodowym programem strefy europejskiego szwu transkontynentalnego (*TESZ*), znanej jako strefa Tisseyre’a-Tornquista. W tej dziedzinie konieczne jest podkreślenie idei Profesora o niepełnej odwracalności pionowych deformacji glacioizostaticznych, gdyż podczas tych deformacji następują w osadach trwałe odkształcenia. W konsekwencji po ustąpieniu lądolodów nie może być powrotu do stanu sprzed zlodowacenia. Zwykle procesy te były rozważane jako zupełnie niezależne, pierwsze jako całkowicie odwracalne (regionalne), drugie jako nieodwracalne (lokalne), bez związku z regionalnymi zmianami pola grawitacyjnego.

Innym ważnym osiągnięciem Prof. J. Liszkowskiego jest rozprawa *Orogenicznie-descenzyjny model genetyczny mioceńskich formacji salinarnych regionu karpackiego wschodnich obszarów Centralnej Paratetydy* (1989). Jest to ciekawa koncepcja, wymagająca dalszych dociekań. Nadto trzeba wspomnieć o pracach paleontologiczno-stratygraficznych i notatkach regionalnych, które, choć mniej liczne, to jednak w dorobku Prof. Liszkowskiego odgrywają poważną rolę i wniosły istotne dane do poznania geologii Polski. Nie sposób pominąć Jego dorobku w zakresie geologii neogenu i geomorfologii, szczególnie Wielkopolski, gdzie wykazywał współzależności między zjawiskami strukturalnymi i procesami glacialnymi. Jego wielkie czytanie w literaturze obcojęzycznej pozwalało Mu na przeniesienie na grunt polski nowych idei, czym wyprzedzał ich późniejszą powszechną akceptację.

Prof. dr hab. J. Liszkowski ma ogromny dorobek dydaktyczny. Podczas ponad 40-letniej pracy na 4 uniwersytetach prowadził ćwiczenia i wykłady z geologii inżynierskiej i kartowania geologicznego, seminaria z geologii dynamicznej i regionalnej, wiele wykładów specjalizacyjnych i monograficznych, w tym wykłady dla specjalizacji fizyka Ziemi na Wydziale Fizyki UAM, do których musiał przygotować odrębne programy. Prowadził też różne zajęcia dla słuchaczy studiów podyplomowych, przybliżając im nowe osiągnięcia w dziedzinie geologii inżynierskiej. Podkreślić trzeba, że J. Liszkowski jest autorem publikowanych pomocy dydaktycznych, wśród których wyróżnia się współautorstwo i współredaktorstwo pierwszej w Polsce, a jednej z nielicznych książek poświęconych szczelinowatości maszywów skalnych (Liszkowski & Stochlak, 1977).

Jerzy Liszkowski wypromował ok. 50 magistrów geologii, a także fizyki Ziemi i geografii oraz dwóch doktorów geologii, a następne, poważnie zaawansowane rozprawy doktorskie będą finalizowane już pod kierunkiem innych promotorów. Trzeba też przypomnieć, że na UŚ sprawował funkcję prodziekana ds. studenckich (1984–1987), a na

UAM do śmierci — funkcję kierownika Zakładu Geologii Inżynierskiej i Środowiskowej Kenozoiku. Był też redaktorem lub współredaktorem kilku tomów materiałów konferencyjnych.

Profesor cieszył się opinią wybitnego specjalisty zarówno w dziedzinie geologii inżynierskiej, jak i neotektoniki; wyróżniał się nie tylko bardzo szerokim zakresem kompetencji, lecz także aktywnością w życiu naukowym, krajowym i międzynarodowym. Jeszcze w końcu października 2004 r. uczestniczył w zjeździe echinodermologów w Ingelfingen (por. *Prz. Geol.*, vol. 53, nr 1, str. 13). Mimo sukcesów naukowych i dydaktycznych był przyjaznym i skromnym człowiekiem, do którego można było się zwrócić o pomoc i radę. Nie był jednak pobłażliwy i gdy nie zgadzał się z czymś, potrafił odważnie przeciwstawiać się zbio-

rowemu przyzwoleniu. Zawsze znajdował czas dla współpracowników i studentów, którzy chętnie uczestniczyli w prowadzonych przez Niego zajęciach, a wielu pragnęło pod Jego kierunkiem wykonywać pracę magisterską. Dlatego Jego śmierć jest wielką stratą zarówno dla nas, Jego rówieśników, jak i dla młodszych współpracowników i licznych studentów.

Wyrazem miłości, przyjaźni i szacunku, jakie sobie zaskarbił Profesor Jerzy Liszkowski wśród bliskich, kolegów i studentów, był żegnający Go tłum na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu, w którym obok rodziny, przybranej rodziny ze Schwedt (Niemcy), kolegów i uczniów z Poznania obecne były liczne grupy kolegów z Warszawy i Śląska oraz geolodzy z całej Polski od Lublina po Szczecin.

Jerzy Głazek & Wojciech Stankowski